

Konrad Jajecznik

MYŚL POLITYCZNA – PRÓBA STANDARYZACJI BADAŃ

Myśl polityczna jako przedmiot badań

Dotychczas myśl polityczna była badana niemal wyłącznie za pomocą technik jakościowych i zarazem w sposób niezestandaryzowany. Jest to zrozumiałe, gdyż ze swej natury przedmiot poznania wymusza takie postępowanie. Badania te pozwoliły na zdobycie bardzo szerokiej wiedzy, lecz równocześnie nie są wolne od ograniczeń. Cechą charakterystyczną jest całkowite uzależnienie procesu badawczego od politologa, wynikające właśnie z barku standaryzacji. Może być ono wadą lub zaletą. Przynosi negatywne skutki, gdy pozwala na tendencyjne przedstawianie rozpatrywanego dorobku ideowego, ukrywanie bądź zniekształcanie niektórych jego treści w taki sposób, być dostosować rezultaty do ustalonych uprzednio „wniosków”. Brak kwestionariusza pytań badawczych umożliwia pomijanie, nie zawsze zamierzone, pewnych treści czy cech analizowanego dorobku. Trudno też porównywać wyniki badań różnych politologów lub myśl polityczną różnych podmiotów, gdyż przedstawiane analizy dokonywane są według odmiennych kryteriów. Swoboda badacza może przerodzić się w jego dowolność, niekoniecznie uświadomioną, ale również pozwala mieć nadzieję na wykorzystanie nieskrępowanej dociekliwości, która bywa bardziej owocna, niż ujęta w ścisłe ramy egzegeza tekstu. W celu zapobieżenia zagrożeniom i zarazem niepodważania zalet warto poszukiwać rozwiązań pośrednich, łączących elementy standaryzacji i wolności badawczej. Stworzenie narzędzia unifikującego proces poznania myśli politycznej, lecz nie nadmiernie szczegółowego, jest bardzo kuszące. Próbę realizacji tego wyzwania stanowi zaprezentowane narzędzie złożone z dwóch części: 1) uniwersalnej i zestandaryzowanej oraz 2) elastycznej, dostosowanej do specyfiki badanego dorobku ideowego lub potrzeb poznawczych (wybranego aspektu). Warto także pamiętać o subsydiarnej funkcji badań zestandaryzowanych i charakterystyk ilościowych, gdyż „aby można było zbudować poprawną skalę, wiedza z danej dziedziny musi być już bogata i usystema-

tyzowana. Nieodzownym warunkiem zastosowania pomiaru jest wcześniejsze posiadanie wiedzy, będącej rezultatem użycia technik jakościowych¹.

Pojęcie „myśl polityczna” nie ma stałego, jednoznacznego i wyraźnego znaczenia, dlatego też jest stosowane przez naukowców dość dowolnie, co skutkuje trudną do ogarnięcia wielością definicji. Nieostrość i brak powszechnie akceptowanego znaczenia terminów jest bolączką wielu kategorii w naukach społecznych. Podejmując refleksję metodologiczną nad myślą polityczną, Waldemar Paruch, trafnie podkreśla preteoretyczny stan badań, który skutkuje skłonnością do opisu zamiast wyjaśniania, koncentracją na badaniach monograficznych i niewielką liczbą syntez oraz brakiem spójnej siatki pojęciowej, „co utrudnia zrozumienie opisów i ocen, weryfikację hipotez oraz falsyfikację dotychczasowych sądów”. Dodatkowo „istnieje niewielka ilość naukowych analiz co do wykorzystania w badaniach nad myślą polityczną poszczególnych technik, środków i metod badawczych”². Inicjując systematyczne studia nad polską myślą polityczną, Henryk Zieliński, już trzy dekady temu, wskazywał niezbędne zadania metodologiczne, wśród których znalazła się konieczność wypracowania kwestionariusza pytań badawczych (standaryzacja techniki)³. Celem niniejszego tekstu jest próba realizacji tego wyzwania. Sprecyzowanie pojęcia „myśl polityczna” oraz tworzenie technik i narzędzi badawczych stanowi jedno z głównych potrzeb współczesnej politologii⁴.

Skalowanie jako technika badań myśli politycznej

Próbą budowy kwestionariusza pytań badawczych jest propozycja stworzenia zestandaryzowanej techniki. W tym celu niezbędne jest przystosowanie ogólnych zasad konstrukcji skal do potrzeb analizy myśli politycznej.

Problem z zastosowaniem rozpatrywanej techniki badawczej sprowadza się do kwestii mierzalności badanych zjawisk. Wprawdzie socjologowie od dawna analizują ilościową charakterystykę stanu opinii społecznej, lecz bardzo powoli i nieśmiało analogiczne próby przenoszone są na grunt badań nad myślą polityczną. Stan ten budzi uzasadnione zdziwienie, gdyż zarówno studia nad opinią społeczną, jak i nad dorobkami ideowymi, to badanie wypowiedzi ludzi. Różnica polega tylko na tym, że w pierwszym przypadku przedmiotem refleksji jest stan świadomości obywateli, w drugim zaś – stan świadomości polityków. Jest to typowy proces komunikacji społecznej, w której rolę nadawców odgrywają politycy (ściślej: twórcy i realizatorzy my-

¹ G. Babiński, *Metodologia a rzeczywistość społeczna. Dylematy badań etnicznych*, Kraków 2004, s. 122.

² W. Paruch, *Myśl polityczna – refleksje metodologiczne o pojęciu*, „Annales UMCS”. Sectio K: Politologia Vol. 6, (1999), s. 31; zob. też: W. tenże, *Między wyobrażeniami a działaniami. Wybrane aspekty przedmiotowe badań politologicznych nad myślą polityczną*, „Polityka i Społeczeństwo” 2004, nr 1, s. 11–13.

³ H. Zieliński, *O potrzebie i trudnościach badania dziejów polskiej myśli politycznej*. W: *Polska i jej sąsiedzi*. Red. H. Zieliński, Wrocław 1975, s. 13–21.

⁴ W. Paruch, *Między wyobrażeniami...*, s. 11; H. Zieliński, *dz.cyt.*, s. 13.

śli politycznej), natomiast odbiorcami są pozostali obywatele (w tym inni politycy). Skoro można mierzyć stan świadomości zbiorowości jednego z podmiotów procesu komunikacji, to nie ma powodów do niestosowania analogicznych pomiarów w odniesieniu do świadomości nadawców. Można tym samym poszukiwać odpowiedników elementów badania opinii społecznej: sposobu losowania próby osób badanych, stosowania różnych rodzajów skal, podawania wyników pomiaru w postaci matematycznej (np. stosunek częstotliwości występowania dwóch pojęć, znacząca przewaga liczebna może wskazywać na prymat jednej z wartości lub zasad, co niekiedy bywa trudne do uchwycenia w procesie analizy jakościowej świadectw myśli politycznej, szczególnie w przypadku hybryd ideowych).

W badaniach opinii społecznej za wskaźniki liczbowe służą zapisy odpowiedzi uczestników próby. Gdyby ten mechanizm przenieść na grunt myśli politycznej, zamiast osób jako grupy badanej, należałoby uwzględnić reprezentatywny zbiór dokumentów wybranego podmiotu. To proste podstawienie wynika ze wskazanego powyżej założenia o badaniu stanu świadomości uczestników procesu komunikacji społecznej, której zapisami są albo wypowiedzi uczestników próby odbiorców, albo też nadawców. W tej sytuacji ilość użycia w dokumentach wybranego słowa byłaby odpowiednikiem liczby osób deklarujących wybór tej wartości. Częstotliwość stosowania danej kategorii świadczyłaby o jej randze w hierarchii ważności. Wówczas możliwe byłoby stosowanie zarówno skal porządkowych, jak i interwałowych, gdyż można by określić nie tylko kolejność badanych idei, ale także „odległość” między nimi, odzwierciedlającą dystans w zakresie akceptacji. W tym przypadku istotną zaletą postępowania byłby brak trudności w określeniu reprezentatywnego przedmiotu pomiaru, co stanowi znaczącą trudność w przypadku badań opinii społecznej. Zamiast próby złożonej z ludzi, reprezentatywny materiał stanowiłyby podstawowe dokumenty twórcy lub nosiciela myśli politycznej, na przykład deklaracja ideowa partii politycznej, program, projekt konstytucji, teksty pism politycznych traktowanych jako oficjalny wykład i uzasadnienie popieraných idei. Tym samym w miejsce próby został zastosowany stały katalog dokumentów, którego zawartość treściową określa samodzielnie podmiot polityki poprzez nadanie odpowiedniej rangi swoim wypowiedziom. W rezultacie błędy próby (na przykład: odmowa udziału w badaniu, ukrywanie faktycznych preferencji) zostają wyeliminowane.

Metody ilościowe, używane w odniesieniu do myśli politycznej, pełniłyby identyczną rolę, jak badania ilościowe opinii społecznej. Ich stosowanie nie zaprzecza potrzebie prowadzenia dotychczas rozpowszechnionych badań jakościowych. Charakterystyka ilościowa ma z założenia stanowić instrument dopełniający klasyczne badania jakościowe, analogicznie jak w przypadku badań opinii zbiorowości. Cele obu rodzajów studiów są odrębne i wzajemnie komplementarne: badania jakościowe pozwalają rekonstruować mechanizm myślenia, poznawać motywację, poszukiwać ukrytych celów; ilościowe zaś – pozwalają poznać liczbową charakterystykę badanych zjawisk. Stosowanie skal opiera się na mechanizmie poszukiwania różnic jakościowych na podstawie charakterystyki ilościowej świadectw myśli politycznej.

Zarówno w praktyce życia politycznego, jak i w literaturze politologicznej, można łatwo znaleźć przykłady strukturyzacji systemu partyjnego i spektrum myśli politycznej zbliżonej do myślenia w kategorii skal. Pojęcia prawicy i lewicy, choć ukrywające różne i często niedoprecyzowane zakresy znaczeniowe, są w istocie skalą nominalną. Jeśli spojrzymy na rozkład klubów i kół parlamentarnych, np. w Sejmie RP, bez trudu dostrzeżemy określone zasady porządkowania ich miejsca na sali obrad plenarnych, od prawej do lewej strony zgodnie z historycznym pochodzeniem nazw prawica i lewica, które z kolei ilustrują zastosowanie skali porządkowej. Precyzyjne i standaryzowane narzędzia, pozwalające izolować, charakteryzować i porównywać poszczególne przedmioty badania, wyłonione z chaosu partii politycznych i dorobków myśli politycznej, są niezbędne dla rozwoju obszarów politologii, zajmujących się systemami partyjnymi oraz myślą polityczną. Próby ich stosowania, choć pozbawione teoretycznej refleksji na temat konstrukcji skal i metody porównawczej, można odnaleźć w literaturze przedmiotu⁵. Skalowanie pozwala osiągnąć dwie niezwykle istotne korzyści badawcze: a) wyodrębnić jednorodne grupy badanych podmiotów (np. wyizolować „czystą” myśl liberalną) oraz b) strukturyzować i porządkować badany obszar zagadnień (np. tworzyć „mapę”: myśli politycznej, systemu partyjnego, klubów parlamentarnych). Oba zadania są szczególnie trudne, a zarazem niezbędne, w przypadku badania hybryd ideowych, tzn. dorobku myśli politycznej danego podmiotu, łączącego elementy zapożyczone z więcej niż jednej ideologii. Praktyka dostarcza wielu przykładów tego zjawiska: odróżnienie socjalizmu niepodległościowego (np. PPS) od nurtu narodowo-robotniczego (np. NPR)⁶ lub wspomniany powyżej przykład łączenia elementów lewicowej wizji gospodarki i prawicowych poglądów w sferze kulturowo-obyczajowej (np. PiS, PSL) lub odwrotne połączenie (np. PO). Wyizolowanie hybryd ideowych⁷, tak częstych w praktyce życia politycznego, wymaga precyzji, kompletności, standaryzacji i jasności badawczej, co pozwala uniknąć niedookreślonych i intuicyjnych rozgraniczeń, które bywają nadzwyczaj zawodne.

Zapotrzebowanie, zarówno nauki, jak i praktyki, na myślenie w kategoriach skal jest znaczące. Problem jednak stanowi dość dowolnie i ogólnikowo ich stosowanie, często bez teoretycznego pogłębienia.

Podstawowym warunkiem zastosowania skal jest wyznaczenie przedmiotów pomiaru, a więc właściwości stopniowalnych i możliwych do zmierzenia. Przykładów można zapewne znaleźć wiele, gdyż znacząca

⁵ E. Nalewajko, *Protopartie i protosystem? Szkic do obrazu polskiej wielopartyjności*, Warszawa 1997, s. 45–60; U. Scharde, *Międzywojenna polska myśl narodowa. Od patriotyzmu do globalizmu*, Kraków 2004, s. 10–41; W. Sokół, *Kryterium ideologiczne i programowe w klasyfikacji partii politycznych*, „Annales UMCS”. Sectio K: Politologia Vol. 4 (1997), s. 94–98; W. Wesołowski, *Formowanie się partii politycznych w postkomunistycznej Polsce*, „Studia Polityczne” 1995, nr 4, s. 16–22.

⁶ Zestawienie to nie oznacza zacierania różnic między ideą narodu i niepodległości, nie są one tożsame, lecz silnie powiązane, gdyż niepodległość dotyczyła państwa narodowego (ale nie w nacjonalistycznym rozumieniu).

⁷ W. Sokół używa pojęcia dekompozycji programowej, nadając mu tożsame znaczenie z zaproponowanym określeniem hybryda ideowa (W. Sokół, *dz.cyt.*, s. 97).

większość cech podlega różnicowaniu pod względem natężenia. Przedmiotem skali mogą być także przeciwieństwa, wówczas gradacja oznacza przechodzenie od jednej wartości w kierunku drugiej. Mierzeniu może podlegać nie tylko treść pojęcia, ale również siła jego oddziaływania, wynikająca z przypisywanej mu przez dany podmiot rangi ważności. Wówczas skalowaniu podlega owa moc wpływu, w konsekwencji między wartościami porównywanymi w ten sposób nie musi zachodzić żaden związek logiczny, tym bardziej przeciwieństwo. Możemy zatem zbudować trzy rodzaje skal, wyróżnione pod względem przedmiotu pomiaru:

- 1) **kontinuum** – skala dotyczy stopnia natężenia jednej cechy, w zakresie od 0 (brak elementów badanego zjawiska) do $+\infty$; celem stosowania tego typu osi jest opis w kategoriach ilościowych;
- 2) **spektrum** – na krańcach znajdują się przeciwstawne wartości bądź ich zbiory, np. wspomniany podział prawica–lewica, nie oznacza to bynajmniej, że rozpatrywany przypadek ogranicza się do występowania alternatywy, gdyż pomiędzy granicami skali znajduje się wiele możliwości pośrednich, łączących elementy obu krańców, wówczas środek spektrum będzie zawierał identyczną liczbę równoważnych składników rozpatrywanych przeciwieństw, ten rodzaj osi ma charakter jakościowy;
- 3) **diada** – na końcach skali umieszczone są różne, niepowiązane treściowo wartości, niebędące przeciwieństwami w sensie logicznym, np. naród–demokracja, wówczas badaniu podlegać może zarówno stosunek częstotliwości ich występowania w określonych wypowiedziach, jak i pozycja w hierarchii ważności (są równoważne lub jedna z nich dominuje); tego typu osie dwudzielne stanowią charakterystykę jakościową.

Kontinua i spektra w praktyce są osiami niezmiernie podobnymi lub wręcz identycznymi. Różnica zasad, zgodnie z którymi są budowane, w praktyce badawczej może być niezauważalna, gdyż stopniowanie jednej cechy jest niemal tym samym, co przechodzenie między skrajnymi wartościami przeciwieństw. Maksymalne natężenie jest niczym innym, jak odwrotnością minimalnego.

Należy także wyróżnić cztery typy skal odpowiadające poziomom pomiaru:

- 1) **nominalna** – umożliwia klasyfikację obiektów badanych ze względu na posiadanie lub brak określonej cechy, ma więc charakter jakościowy, jest to najniższy poziom pomiaru;
- 2) **porządkowa** – pozwala szeregować obiekty badane według natężenia rozpatrywanej cechy, rangowanie ma charakter ilościowy, określa miejsce obiektu w hierarchii, zgodnie z nazwą wskazuje kolejność uszeregowania obiektów od najniższej wartości cechy do najwyższej lub odwrotnie;
- 3) **interwałowa** – dzięki niej możliwe jest precyzyjne ustalenie dystansu pomiędzy dwoma punktami skali, jednak dla jej zastosowania niezbędne jest dysponowanie powtarzalną jednostką miary, której konstrukcja jest zadaniem niezwykle trudnym w naukach społecznych, dlatego ten rodzaj skali jest rzadko stosowany;
- 4) **ilorazowa** – ma matematycznie wyznaczony punkt zerowy, umożliwia dokonywanie wszelkich operacji matematycznych, nie tylko określanie

odległości między punktami skali, ale także obliczanie, ilokrotnie różnią się wskazywane przez nie wartości, jest to najwyższy poziom pomiaru, w praktyce nie występuje w naukach społecznych⁸.

Obie typologie skal nakładają się wzajemnie. Kontinuum nigdy nie będzie osią nominalną, lecz zawsze porządkową lub interwałową. Spektrum łączy wszystkie typy skal wyróżnione na podstawie poziomu pomiaru, gdyż podaje różnice jakościowe (skala nominalna), np. między lewicą i prawicą, szereguje podtypy mieszczące się w owym dychotomicznym rozróżnieniu oraz, jeśli dysponujemy jednostką miary, może równocześnie informować o dystansie pomiędzy poszczególnymi punktami na skali. Diada jest przede wszystkim skalą nominalną. Może również przybrać postać osi porządkowej lub interwałowej, gdy służy do pomiaru miejsca w hierarchii ważności lub dystansu pomiędzy pozycjami, np. przy zastosowaniu założenia o związku ilości użycia idei w wypowiedzi z jej pozycją w hierarchii.

Tym samym poziom dokonywanego pomiaru, a więc jego dokładność i ilość informacji otrzymywanych dzięki niemu, nie zależy od wyboru badacza, lecz jest uwarunkowany specyfiką przedmiotu badań. Dwa najgłębsze poziomy pomiaru są trudno dostępne dla politologów, skupionych na analizach myśli politycznej, ze względu na brak jednostki miary w odniesieniu do idei. Pozostaje zatem konstrukcja najprostszych skal. Należy jednak uwzględnić niejednoznaczność pojęcia pomiaru, które w wąskim sensie sprowadza się do przypisywania wartości liczbowych cechom, które ich nie posiadają, w szerokim natomiast mierzenie to porównywanie wielkości, niekoniecznie z użyciem liczb⁹. Dlatego też „pomiar w naukach społecznych ma sens i teoretyczne uzasadnienie tylko wtedy, jeżeli zostanie zdefiniowany bardzo szeroko”¹⁰, dotyczy zatem porównań jakościowych.

Philips W. Shively zachęca do przełamywania metodologicznych ograniczeń, stwierdzając, że „jedną z cech dobrego badacza jest to, że śmiało poszukuje on wszelkich możliwości nie tylko oczywistych i bezpiecznych zwiększenia poziomu dokonywanego przez siebie pomiaru”¹¹. Dostrzegając ryzyko podejmowania pomiarów interwałowych na podstawie pośrednich wskaźników, badacz ten pochwała takie działania, gdyż dają one szansę na postęp oraz pozwalają w pełni wykorzystać posiadane informacje¹². Wskazana powyżej możliwość liczenia ilości występowania nazw badanej idei w katalogu podstawowych dokumentów myśli politycznej jest próbą zwiększenia poziomu pomiaru. Pozwala ona stwierdzić, czy dana idea występuje w badanym dorobku (skala nominalna), określić jej miejsce hierarchii – zgodnie z zasadą: im więcej razy nazwa została użyta, tym wyższą zajmuje pozycję (skala porządkowa), a także sprecyzować dystans pomiędzy poszcze-

⁸ G. Babiński, *dz.cyt.*, s. 124–125; R. Mayntz, K. Holm, P. Hübner, *Wprowadzenie do metod socjologii empirycznej*, Warszawa 1985, s. 48–50; P. W. Shively, *Sztuka prowadzenia badań politycznych*, Poznań 2001, s. 89–91.

⁹ G. Babiński, *dz.cyt.*, s. 123–124.

¹⁰ *Tamże*, s. 126.

¹¹ P.W. Shively, *dz.cyt.*, s. 102.

¹² *Tamże*, s. 101, 104.

gólnymi ideami w strukturze rozpatrywanej myśli politycznej (skala interwałowa)¹³. Zaletą zaproponowanego rozwiązania jest pogłębienie pomiaru, zarówno w odniesieniu do pojedynczego dorobku, jak i w przypadku porównywania myśli politycznej wielu podmiotów. Wadę stanowi, leżące u podstaw całego pomysłu, następujące założenie: ilość użycia nazwy idei w podstawowych dokumentach danego podmiotu świadczy o jej ważności, zgodnie z zasadą: im więcej użyć, tym jest istotniejsza. Wydaje się ono bardzo prawdopodobne, lecz trudno znaleźć niezbite argumenty na jego potwierdzenie. Twierdzenie to jest poprawne wyłącznie przy uwzględnieniu kilku założeń: 1) badaniu został poddany tekst programowy, jeśli rozpatrujemy zapis incydentalnej wypowiedzi, to koncentracja całej treści na marginalnym problemie nie oznacza, że jest on kluczowy dla badanego podmiotu, oraz 2) odnoszenie go do wypowiedzi zawierających program pozytywny, w stosunku do negatywnych fragmentów należy – rzecz oczywista – stosować zasadę odwrotną.

W literaturze politologicznej, poświęconej problemowi pomiaru dystansu ideologicznego partii politycznych, występuje szereg propozycji zastosowania skal porządkowych i interwałowych. W celu ominięcia wskazanych powyżej problemów metodologicznych badacze tworzyli rozmaite skale liczbowe, najczęściej konstruowane na bazie dychotomii prawica–lewica. Rozmieszczenie poszczególnych ugrupowań mierzono odwołując się do opinii ekspertów, analizując treść dokumentów programowych oraz badając percepcję masowego wyborcy. Rezultatem dążenia do precyzji w umiejscowieniu badanego podmiotu na skali jednowymiarowej jest zaproponowany przez J.E. Lane i S. Erssona indeks polaryzacji, przyjmujący postać matematycznego wzoru¹⁴. Problem polega jednak nie na tworzeniu odpowiednich formuł matematycznych i skal – są to zadania względnie proste, lecz na zmierzeniu realnie głoszonych idei. Tej podstawowej kwestii nie rozstrzygnięto, tym samym wciąż wszelkie skale i wzory pozostają mało użyteczne, ponieważ brakuje elementu łączącego badaną rzeczywistość z stworzonymi narzędziami. Dopóki nie znamy sposobu „mierzenia idei”, dopóty brakuje nam zgodnych z rzeczywistością i precyzyjnych danych, które można by podstawić do określonych wzorów jako wartości zmiennych i przedstawić graficznie na przygotowanych w tym celu skalach. Dlatego też należy unikać pseudościłości matematycznej, której źródłem jest brak jakościowej refleksji nad mierzoną wielkością¹⁵.

Mimo świadomości nieprzezwyciężonych dotychczas trudności metodologicznych związanych z niewłaściwym punktem rozpatrywanej metody skalowania wielowymiarowego uniwersum myśli politycznej – dokonywaniem pomiaru, warto konstruować narzędzie badawcze w postaci rozbudowanego zestawu skal. Łączne dysponowanie zestandaryzowanym kwestio-

¹³ Por. W. Sokół, *dz.cyt.*, s. 95.

¹⁴ R. Herbut, *Systemy partyjne. W: Demokracje zachodnioeuropejskie. Analiza porównawcza.* Pod red. A. Antoszewskiego, R. Herbuta, Wrocław 1997, s. 182–185; W. Sokół, *dz.cyt.*, s. 94–96.

¹⁵ K. von Beyme, *Współczesne teorie polityczne*, Warszawa 2005, s. 155.

nariuszem pytań badawczych w formie katalogu osi oraz akceptacja założenia o powiązaniu częstotliwości występowania nazwy idei z wagą do niej przywiązywaną, stanowią propozycję konkretnego narzędzia badawczego, będącego odpowiedzią na apel Henryka Zielińskiego sprzed 30 lat o uporządkowanie technik analizy myśli politycznej.

Konstrukcja narzędzia badawczego

Zróznicowanie treści myśli politycznej skłania do zastosowania dwóch rodzajów osi:

- a) **uniwersalnych** – identycznego zestawu osi stosowanego w celu poznania zestandaryzowanej charakterystyki wszelkich dorobków myśli politycznej, stanowią one niezmienny katalog pytań badawczych ujętych w formie zestawu skal typu spektrum (lub kontinuum), służących do jakościowego opisu przedmiotu analizy, pod względem poziomu pomiaru spektra mogą przybierać formę skal porządkowych lub interwałowych, jest to podstawowy element tworzonego narzędzia;
- b) **specyficznych** – konstruowanych każdorazowo na potrzeby szczegółowego badania jakościowego danego dorobku ideowego, ich wartości krańcowe wybierane są w zależności od treści rozpatrywanej myśli politycznej, pod względem typu przedmiotowego skal przybierają one postać diady, a więc pojęć nieprzeciwstawnych pod względem logicznym, celem ich stosowania jest przede wszystkim precyzyjne opisanie hybryd ideowych (dekompozycji programowej) poprzez ustalenie pozycji w hierarchii uwzględnionych na danej osi wartości, np. naród – demokracja, pod względem poziomu pomiaru diady odpowiadają skalom nominalnym lub porządkowym w odniesieniu do badania pozycji wybranych idei w hierarchii.

W literaturze politologicznej możemy znaleźć kilka propozycji zestawów osi uniwersalnych, służących do badania myśli politycznej (dystansu ideologicznego partii politycznych). W odniesieniu do polskiego systemu partyjnego po roku 1989 propozycję kwestionariusza pytań badawczych zaproponował Włodzimierz Wesołowski. Wyróżnił 6 następujących osi, których krańce tworzą wartości:

- narodowe – uniwersalistyczne
- wyznaniowe – świeckie
- autorytarne – demokratyczne
- leseferystowskie – interwencjonistyczne
- elitystyczne – populistyczne
- rozliczenie przeszłości – przebaczenie.

Pierwsze spektrum rozciąga się pomiędzy zwolennikami: z jednej strony konserwacji własnych wartości narodowych (mówiąc ogólniej – partykularnych), nieuleganiu presji organizacji międzynarodowych (należałoby dodać: i wszelkich obcych wzorów); z drugiej zaś – apologetami wartości wspólnych dla całej cywilizacji zachodniej i ogólnoludzkich, integracji europejskiej. Druga oś składa się z przeciwieństw: konieczna i znacząca rola religii w życiu publicznym, prymat etyki religijnej (głównie chrześcijańskiej) jako źródła ko-

deksu moralnego oraz neutralności światopoglądowej państwa i pozostawieniu etyki jako sprawy prywatnej (Wesołowski pisze o etyce świeckiej). Podział w stosunku do roli państwa w gospodarce oscyluje pomiędzy wolnością gospodarczą i z niej wynikającą odpowiedzialnością za własną sytuację materialną a obowiązkiem wspierania słabych ekonomicznie przez państwo. Z powyższym rozróżnieniem ściśle wiąże się przedostatnie rozróżnienie, mające swe źródło w określeniu faktycznego depozytariusza suwerenności wewnętrznej: elity czy masy. To z kolei warunkuje akceptację autorytarnego sposobu sprawowania władzy (czemu sprzyja system prezydencki lub półprezydencki) lub poparcia dla reguł i wartości demokratycznych: szeroki pluralizm w ramach demokracji (autor osi pisał o nieskrępowanym pluralizmie, co jest nieściśle, gdyż oznaczałoby przyzwolenie także na swobodę działalności przeciwników demokracji, a więc brak mechanizmu samoobrony), oddolna aktywność obywateli, system parlamentarno-gabinetowy. Ostatni dylemat nie ma zastosowania uniwersalnego, jest ściśle związany z warunkami sytuacji przejścia pomiędzy systemami politycznymi opartymi na przeciwnych wartościach, zasadach i metodach funkcjonowania¹⁶.

Badając proces formowania się ideologii polskich partii politycznych po roku 1989 Ewa Nalewajko posługuje się dwoma spektrami: równość – różnicowanie oraz indywidualizm – kolektywizm. Krzyżując je, uzyskuje cztery typy myślenia o gospodarce. Zastosowanie w praktyce wyliczonych typów refleksji i wartości stojących u ich podstaw, prowadziłoby odpowiednio do nakreślenia czterech wizji idealnej gospodarki: łączącej mechanizmy socjalne z rynkowymi, korporacyjnej, regulowanej i zarazem rynkowej oraz wolnorynkowej¹⁷.

Tabela nr 2. Typy myślenia o gospodarce według stosunku do równości i indywidualizmu

indywidualizm (kolumny)	kolektywizm	indywidualizm
równość (wiersze)		
równość	egalitaryzm	liberalizm
różnicowanie	solidaryzm	leseferyzm

Źródło: E. Nalewajko, *Protopartie i protosystem? Szkic do obrazu polskiej wielopartyjności*, Warszawa 1997, s. 46.

Podział ten można równie zasadnie potraktować jako jedną skalę (macierz stanowi w istocie skrzyżowanie dwóch osi), której przedziały zostały wyznaczone przez zastosowanie obu kryteriów łącznie (skalowanie wielowymiarowe). W tym celu należy wybrać jeden z wymiarów. Szeregując otrzymane kategorie według wzrostu akceptacji równości, otrzymujemy następujący ciąg: leseferyzm, liberalizm, solidaryzm, egalitaryzm. Kolejność

¹⁶ W. Wesołowski, *dz.cyt.*, s. 16–17.

¹⁷ E. Nalewajko, *dz.cyt.*, s. 45–53.

typów zgodnie z kryterium wzrostu poparcia dla indywidualizmu wyglądałoby odwrotnie. Dzięki temu możemy badać współzależność obu uwzględnianych cech: czy są one wprost proporcjonalne, odwrotnie proporcjonalne, czy też nie występuje między nimi żaden związek konieczny.

Obie osie stosowane przez autorkę mają charakter spektrów, ich kombinacja zaś prowadzi do wyróżnienia czterech możliwych typów, odpowiadających ćwiartkom uniwersum rozparcelowanego przez układ współrzędnych. Analogiczne postępowanie stosują także inni badacze, tworząc dwuwymiarową przestrzeń poprzez łączne rozpatrywanie dwóch osi, np.: modernizm i uniwersalizm przeciw tradycjonalizmowi i partykularyzmowi oraz akceptacja liberalizmu ekonomicznego i jego krytyka, lub inny przykład – poparcie i dezaprobatą dla liberalizmu ekonomicznego skonfrontowane ze zgodą lub opozycją wobec wpływów Kościoła na życie społeczne¹⁸.

Również Norberto Bobbio, analizując podział na prawicę i lewicę, rozpatruje szereg dychotomii, które są w istocie skalami nominalnymi¹⁹. Za podstawową kwestię, przesądzającą o przypisaniu danego dorobku do jednej z kategorii, został uznany stosunek do idei równości (równość – nierówność). Dodatkowo jako kryterium podziału uniwersum politycznego Bobbio uwzględnia stosunek do wolności politycznej (demokracja – autorytaryzm), pozwalający odróżnić ekstremistów i umiarkowanych. Skrzyżowanie obu problemów prowadzi do powstania czwórdzielnej macierzy, a więc dwuwymiarowej mapy myśli politycznej. Jest ona bardzo użyteczna, gdyż uwzględnia zarówno dyferencjację w wymiarze celów i wartości, jak i metod działania, co autor celnie definiuje pisząc, iż „w przeciwstawieniu między ekstremizmem i nurtem umiarkowanym chodzi przede wszystkim o metodę, w antytezie między lewicą i prawicą chodzi przede wszystkim o cele. Sprzeczność wartości jest większa niż sprzeczność metod”²⁰.

Tabela nr 3. Podział uniwersum politycznego według stosunku do równości i wolności.

równość (kolumny) wolność (wiersze)	egalitaryzm	elitaryzm
demokracja	centrolewica, lewica umiarkowana (socjaldemokracja, socjalliberalizm)	centroprawica, prawica umiarkowana (konserwatyści, liberałowie)
autorytaryzm	skrajna lewica (jakobinizm)	skrajna prawica (faszyzm, nazizm)

Oprac. własne na podstawie: N. Bobbio, *Prawica i lewica*, Kraków–Warszawa 1996, s. 95.

Analogicznie jak w przypadku typów myślenia o gospodarce, podział przestrzeni politycznej na cztery podstawowe obszary wskazane w macie-

¹⁸ W. Wesolowski, *dz.cyt.*, s. 20–22.

¹⁹ N. Bobbio, *Prawica i lewica*, Kraków–Warszawa 1996, s. 75 i n.

²⁰ *Tamże*, s. 47.

rzy można również przedstawić w formie skali. Przybrałaby ona postać następującego spektrum porządkowego, uszeregowanego według wzrostu natężenia elitaryzmu: skrajna lewica, centrolewica, centroprawica, skrajna prawica. Układając elementy macierzy zgodnie ze wzrostem poparcia dla demokracji otrzymamy szereg w następującej postaci: skrajna prawica, skrajna lewica, centroprawica, centrolewica. Zaprezentowana propozycja strukturyzacji przestrzeni politycznej ma charakter skal: nominalnej, porządkowej, a także może stanowić oś interwałową.

Łączenie dwóch osi jest zabiegiem bardzo użytecznym, gdyż pozwala na analizę oraz jej graficzne przedstawienie dyferencjacji ideowej badanych podmiotów i tym samym stworzenie swoistej „mapy myśli politycznej” lub jej wybranych aspektów. Działanie to ma charakter skalowania wielowymiarowego, gdyż uwzględnia więcej niż jedną skalę, umożliwiając tym samym poszukiwanie stałych lub tylko możliwych powiązań idei, odnoszących się do różnych aspektów życia społecznego, na przykład gospodarki i religii. Jest to narzędzie szczególnie przydatne dla prowadzenia zestandaryzowanych porównań dorobku ideowego więcej niż jednego podmiotu.

Przejawy myślenia opartego na mechanizmie skali, choć pojęcie to nie jest używane bezpośrednio przez wszystkich autorów, możemy bez trudu odnaleźć w pogłębionych analizach pojęć prawica i lewica. Już samo ich zestawienie tworzy prostą i ogólną skalę nominalną. Autor charakterystyki podziału spektrum myśli politycznej Ulrich Scharde, poruszając się w warstwie ideologicznej nazywanej filozoficznym podłożem podziału sceny politycznej, opiera się właśnie na dychotomicznym rozróżnieniu prawicy i lewicy. Pogłębiając swą refleksję, tym samym również poziom pomiaru, przechodzi do warstwy doktryny/koncepcji, pokazując wewnętrzne zróżnicowanie obu połów politycznego uniwersum. Jego egzemplifikację stanowi wyróżnienie w ramach lewicy: liberalizmu, liberalizmu społecznego (socjalliberalizmu), anarchizmu, socjalizmu demokratycznego oraz komunizmu; wewnątrz zaś prawicy: chrześcijańskiej demokracji, chrześcijańskiego integralizmu, połączenia konserwatyzmu i liberalizmu oraz myśli narodowej i liberalnej²¹. Wylczenie to, koniecznie z zachowaniem właściwej kolejności, stanowi w istocie przykład zastosowania skali porządkowej do badania myśli politycznej.

Ostatecznie konstruowane narzędzie, służące do badania myśli politycznej, przybiera następującą postać:

1. Podstawową częścią zestandaryzowanego kwestionariusza pytań badawczych tworzą następujące skale uniwersalne:

- **racjonalizm – irracjonalizm**: dotyczy ona modelu poznania i decydowania, za pomocą rozumu lub w sposób pozarozumowy, opierając się przede wszystkim na emocjach, nieudowodnionych opiniach, itp., nie jest to nominalna dychotomia, lecz spektrum (można ją także przedstawić w formie kontinuum jako gradację jednej cechy: racjonalizmu lub irracjonalizmu), gdyż podmioty polityki nigdy nie osiągają wartości krańcowych, zawsze ich

²¹ U. Scharde, *dz.cyt.*, s. 10–41.

sposób percepcji otoczenia jest mieszaniną racjonalizmu i irracjonalizmu, należy też pamiętać, że oś ta może być stosowana w odniesieniu do jednego z dwóch wymiarów, tzn. sposobu wyboru celu lub metody osiągnięcia, irracjonalnie wybrany cel można osiągać w sposób racjonalny lub odwrotnie, w praktyce możliwe są wszelkie kombinacje badanych przeciwieństw w odniesieniu do celu i formy realizacji²²;

- **partykularyzm – uniwersalizm**: rozróżnienie to dotyczy może zarówno pożądanego zakresu wpływu, jak i źródeł wartości, partykularyzm oznacza skoncentrowanie na własnych interesach podmiotu i autotelicznych wartościach, w konsekwencji na ich obronie przed ingerencją z zewnątrz, jest więc ograniczony w sensie podmiotowym do ochrony wybranej grupy (np. narodu, klasy społecznej), uniwersalizm koncentruje się na przewyżczeniu ram jednej kultury i interesów jednego podmiotu, szuka tego, co wspólne, ponadjednostkowe;

- **naturalizm – antynaturalizm**: sens obu krańców sprecyzował Ulrich Scharde, pierwszy z wymienionych opiera się na dążeniu do życia oraz dobrobytu, a więc koncentracji na życiu doczesnym, przeciwstawny biegun natomiast oznacza przekonanie, że życie, zarówno jednostkowe jak i społeczne, powinno mieć sens mający swe źródło w wartościach transcendentnych²³;

- **świecki – wyznaniowy**: wybór mieści się między krańcowymi postawami: poparcia dla podporządkowania życia politycznego nakazom religijnym i nieuniknionej wówczas ingerencji związków wyznaniowych w sprawy publiczne lub też ograniczenia wpływów religijnych do sfery prywatnej każdego obywatela;

- **umiarkowanie – ekstremizm**²⁴: rozróżnienie dotyczy stopnia zaangażowania w przyjętą ideologię, konsekwencję w akceptacji jej nakazów, nawet wbrew faktom (w przypadku ekstremistów), odpornością na krytykę i brak wątpliwości co do słuszności przyjętych celów i metod, w konsekwencji skutkuje dopuszczeniem wszelkich środków dla realizacji ideowego planu;

- **ewolucja – przełom**: oznacza wybór preferowanego lub uznanego za skuteczny sposobu dokonywania zmiany społecznej, przy czym stopniowe przemiany są akceptowane przez zwolenników postawy umiarkowanej, radykalowie dążą do jednorazowego dokonania istotnego przełomu jakościowego, tym samym skala ta jest ściśle powiązana z poprzednią spośród wymienionych;

- **woluntaryzm – fatalizm**: skala odnosi się do kwestii poczucia wpływu na rzeczywistość lub jego brak, drugi z wymienionych krańców należy zdefiniować jako uwikłanie w ograniczenia społeczne, rozumiane jako stan faktyczny bądź postulat, przeciwległy biegun można nazwać pojęciem samookreślenie, wiara w możliwość zmiany sytuacji;

²² Szerzej: A. Chmielewski, *Racjonalizm i antyracjonalizm w filozofii politycznej*. W: *Rozum a porządek społeczny*, red. J. Miklaszewskiej, Kraków 2002, s. 35–59; M. Dobrosielski, *Racjonalizm a irracjonalizm. 24 szkice filozoficzno-polityczne*, Warszawa 1999, s. 12–28.

²³ U. Scharde, *dz.cyt.*, s. 10–17.

²⁴ Zob. szerzej: N. Bobbio, *dz.cyt.*, s. 39–48.

- **optymizm – pesymizm**: jest to oś autonomiczna i odrębna względem poprzedniej, przekonanie o fatalistycznym wpisaniu ludzi w nieuchronny mechanizm dziejów, będący efektem działania praw historii, postępu bądź woli istoty nadprzyrodzonej, nie musi oznaczać nieuniknionej tragedii, przeciwnie – myślenie fatalistyczne może mieć charakter optymistyczny, jak np. w przypadku eschatologicznych wizji religijnych, w których koniec dotychczasowego świata jest równoznaczny ze zbawieniem (przynajmniej dla niektórych, jeśli nie dla wszystkich), analogicznie przekonanie o decydującym wpływie na losy własne i społeczeństwa nie jest w sposób konieczny wizją optymistyczną, przekonaniu o swobodzie działania może towarzyszyć niemoc i wynikające z niej przerażenie;

- **postęp – tradycja**: dotyczy źródła wartości między czerpaniem z przeszłości a tworzeniem nowych, oś nie jest tożsama z wyborem między ewolucją a przełomem, gdyż drogą do postępu może być zarówno stopniowa, jak i jednorazowa zmiana, analogicznie jak w przypadku tradycji w zależności od tego czy ma być konserwowana, czy też restytuowana;

- **społeczeństwo otwarte – społeczeństwo zamknięte**: stopień otwartości (lub zamknięcia) społeczeństwa jest rozumiany jako jego zdolność i skłonność zarazem do spontanicznej, niewymuszonej przemiany, której źródła mogą tkwić w wyborze między tradycją i postępem, ale także mieć charakter zewnętrzny, tzn. czerpać z obcych wzorów kulturowych, gospodarczych itp., jest to zatem oś dopełniająca sens poprzedniego wyboru;

- **demokracja – autorytaryzm**: miejsce na tej osi jest informacją o zakresie, zarówno podmiotowym, jaki i przedmiotowym, na skali wolności politycznej, pierwszy kraniec oznacza: swobodną alternację władzy zgodnie z ustalonymi procedurami, pluralizm podmiotów mających realne szanse na udział we władzy, znaczącą liczebność osób tworzącą owe podmioty, zakres spraw poddanych procedurom ludowładztwa jest szeroki, natomiast przeciwstawny koniec oznacza zasady przeciwstawne, przede wszystkim: podmiot władzy nie uwzględnia stanowiska rządzących, brak ustalonych reguł alternacji władzy;

- **elitaryzm – egalitaryzm**: pierwszy element oznacza odrzucenie tezy o faktycznej lub pożądanej równości ludzi, opiera się na przekonaniu, że ludzie więcej dzieli niż łączy w wymiarze potencjałów, tym samym w warstwie skutków owe zróżnicowanie powinno być zachowane, wiąże się to z dążeniem do dyferencjacji praw w zależności od miejsca w strukturze grupy, egalitaryzm oznacza poparcie dla równej redystrybucji przywilejów, zasada równości szans (ale nie gwarancji dla równości skutków) jest punktem środkowym omawianej skali;

- **organicyzm (holizm) – indywidualizm (atomizm)**: człon pierwszy zasadza się na założeniu o prymacie całości nad częściami, a zatem na dominacji interesu grupowego, państwowego, itp., przyjmuje zasadę odgórnego ustanawiania porządku publicznego, w przeciwieństwie do indywidualistycznego postulatu emancypacji, a więc nieuchronnie także akceptacji pluralizmu, wybór organicznej wizji społeczeństwa wymusza tendencje do monopolu podmiotów najwyższych w hierarchii w zakresie programowania sy-

tuacji zbiorowej, organiczne zasady funkcjonowania zbiorowości mogą być zarówno wymuszane przez organy władzy, jak i mogą stanowić wyłącznie postulat moralny narzucany członkom demokratycznego systemu;

- **gospodarka rynkowa – gospodarka centralnie planowana**: rozróżnienie to dotyczy modelu gospodarki, mechanizmów nią rządzących, ale także roli państwa, odpowiednio: pełniącego jedynie funkcje gwaranta przestrzegania zasad rynkowych lub podmiotu aktywnego, a nawet dominującego w tym obszarze życia społecznego poprzez swą daleko idącą interwencję, tym samym jest to wybór między określonym stopniem indywidualizmu lub kolektywizmu, a zatem także obciążenia odpowiedzialnością za sytuację materialną jednostki ją samą lub grupę (społeczeństwo).

Wymienione osie można krzyżować, sprawdzając, czy występują zależności między umiejscowieniem wybranych dorobków myśli politycznej na uwzględnionych skalach. Takie zabiegi, przedstawiane w postaci macierzy lub skali porządkowej, zostały zilustrowane przykładami zaczerpniętymi z tekstów Ewy Nalewajko i Norberto Bobbio.

2. Część uzupełniająca, służącą precyzyjnej analizie dostosowanej do indywidualnych właściwości przedmiotu poznania bądź do potrzeb wybranych przez badacza skoncentrowanego na wyselekcjonowanych aspektach, tworzą elastyczne zestawy skal specyficznych. Celem ich zastosowania jest ustalenie struktury ideowej badanego dorobku myśli politycznej. Narzędzie to powinno być szczególnie pomocne przy analizie hybryd ideowych (dekompozycji programowej).

Można je łatwo przystosować do badań nad wszelkimi odmianami myśli demokratycznej, by sprawdzić, w jaki sposób wartości i zasady niezbędne dla przyjęcia określonej wersji ludowładztwa zostały połączone z preferowaną ideologią, np. liberalną, narodową, socjalistyczną. Istotnym problemem jest zakres i charakter uściśleń, który dana ideologia lub doktryna/konceptcja narzuca na demokratyczną formę sprawowania władzy. Ograniczenia ideowe demokracji przesądzają o jej konkretnym wariacie, a więc od ustalenia zakresu podmiotowego (kto jest suwerenem, czy są kategorie obywateli ze różnicowanym zakresem praw obywatelskich i politycznych, czy też wszyscy są równi, jakie są kryteria różnicowania, proporcje liczbowe grupy uprzywilejowanej i dyskryminowanej?) oraz przedmiotowego (tzn. zakresu spraw poddanych demokratycznemu decydowaniu, ale także istnienia bądź braku immanentnych celów oraz ich hierarchii) zależy, czy będzie to wariant elitarny, czy egalitarny demokracji i jakie będą rezultaty zastosowania w praktyce takiego połączenia idei. Jest to szczególnie pomocne narzędzie nie tylko w odniesieniu do charakterystyki pojedynczego dorobku myśli politycznej, lecz także do porównań myśli wielu podmiotów. Dzięki temu możliwe jest precyzyjne uszeregowanie według stopnia demokratyzmu²⁵ poszczególnych odmian myśli liberalnej, nacjonalistycznej czy socjalistycz-

²⁵ Wzrost stopnia demokratyzmu rozumiany jest jako poszerzenie zakresu podmiotowego (kręgu pełnoprawnych, suwerennych obywateli) i przedmiotowego (liczby dziedzin poddanych decyzji i kontroli) ludowładztwa.

nej lub też porównanie konkretnych doktryn, na przykład liberalnej i socjalistycznej, właśnie pod tym względem.

Osie specyficzne, konstruowane każdorazowo na potrzeby konkretnego procesu badawczego, mogą także być wykorzystywane przy rozstrzygnięciu innych dylematów związanych z charakterystyką i klasyfikacją wybranego dorobku ideowego. Możliwe także jest tworzenie diad, pozwalających szeregować odmiany tej samej ideologii. Dla przykładu wystarczy wskazać oś niepodległość, obrona porządku społecznego, służącą do charakterystyki i izolacji poszczególnych doktryn i koncepcji wewnątrz polskiej myśli konserwatywnej XIX w. Pomiarowi podlegałyby wówczas, jak zaznaczono to opisując podstawowe typy skal, pozycja wybranych wartości w hierarchii ważności poszczególnych podmiotów uwzględnionych w badaniu. Możemy także uwzględnić wiele podmiotów równocześnie, badając ich wzajemne usytuowanie pod względem wybranego kryterium.

Rolę osi specyficznych z powodzeniem mogą wypełniać także spektra, na przykład oś rozliczenie z przeszłością – przebaczenie, zaproponowana przez Włodzimierza Wesołowskiego. Jest ona wyraźnie dostosowana do warunków konkretnej sytuacji funkcjonowania podmiotów tworzących myśl polityczną, w tym przypadku wręcz rewolucyjnej przemiany zasad ustroju politycznego i gospodarczego państwa. W celu porównań dorobków ideowych powstałych w różnych epokach lub śledzenia ich ewolucji osie te można łatwo konstruować według specyfiki treści danej myśli politycznej, nie zaś charakterystycznych rozstrzygnięć danego momentu historycznego, np. socjalizm – demokracja, liberalizm – demokracja.

Zalety i ograniczenia standaryzacji badań nad myślą polityczną

Stworzony kwestionariusz pytań badawczych opiera się na rozwinięciu szeregu rozwiązań, które incydentalnie pojawiają się w literaturze przedmiotu. Skalowanie nie było jednak szerzej odnoszone do myśli politycznej, co wymagało dostosowania tej techniki do wymogów nowego przedmiotu badań. Stąd też próba przeniesienia zasad analiz opinii społecznej na grunt idei. Osie, tworzące kilkunastoelementowy kwestionariusz badawczy, również nie są oryginalne, lecz zestawione w sposób możliwie pełny i doprecyzowane. Połączenie rozproszonych elementów daje jednak zupełnie nowy rezultat. Zastosowanie narzędzia poprzedzonego refleksją teoretyczną, skutkującą poznaniem szans i niedoskonałości przyjętych rozwiązań, jest postępowaniem w stosunku do dotychczasowych incydentalnych odwołań do stosowania skal w celu tworzenia map dystansu ideologicznego zbiorów partii politycznych. Założenie o powiązaniu liczby nazw idei bądź zdań odnoszących się do niej, w tekście reprezentatywnym dla danego dorobku myśli politycznej pozwala wprowadzić znacznie większą precyzję, dzięki zastosowaniu skal porządkowych i interwałowych.

Umiarkowana standaryzacja procesu badawczego, bez względu na to, czy posiłkująca się technikami jakościowymi, czy ilościowymi, pozwala osiągnąć szereg istotnych korzyści:

- kompleksową analizę przedmiotu refleksji,
- utrudnia prezentację selektywnych i tendencyjnych wyników, dzięki jasności i jawności kryteriów analizy,
- porównywać wyniki badań tego samego przedmiotu lub dorobku ideowego wielu podmiotów w jednym badaniu, czego efektem jest mapa myśli politycznej, np. systemu partyjnego w danym okresie,
- precyzyjne określenie struktury ideowej pojedynczego dorobku,
- graficzne przedstawianie wyników w formie układów współrzędnych powstałych ze skrzyżowania dwóch osi i umieszczenia w dwuwymiarowej przestrzeni badanych obiektów (np. nosicieli myśli politycznej) lub rozbudowanych macierzy,
- ułatwia prognozowanie ewolucji myśli politycznej danego podmiotu na podstawie częstotliwości występowania danej idei w jej reprezentatywnych świadectwach;
- zachować uniwersalny charakter dzięki ogólnym osiom, a równocześnie na znaczącą elastyczność i szczegółowość.

Zaproponowane narzędzie badawcze nieuchronnie, oprócz zalet, ma także ograniczenia. Należą do nich omówione problemy ze stosowaniem metod pomiaru opartego na charakterystyce liczbowej rozpatrywanych zjawisk, co jest właściwe dla pomiaru w ścisłym znaczeniu i porzucenie wyłączenie na pomiarze ujmowanym w szerokim sensie. Próba ominięcia tej niedogodności jest pogłębienie jego poziomu dzięki prostej charakterystyce ilościowej świadectw myśli politycznej. Opiera się ono jednak na uproszczonym założeniu, co niewątpliwie obniża pewność rezultatów. Uwzględnienie części elastycznej narzędzia wydaje się oddalać niebezpieczeństwo nieuprawnionych uogólnień lub pominięć istotnych aspektów, wynikających ze sztywnej części pierwszej kwestionariusza pytań badawczych.